

Выводы. Материал статьи позволяет констатировать влияние архетипа на процесс психического отражения, что обусловлено его интеграцией с психическим в его целостности, что касается и процесса отражения.

Литература:

1. Мария-Луиза фон Франц Психология сказки. Толкование волшебных сказок. Б.С.К.; 2004. [Електронний ресурс]: <http://lib.aldebaran.ru>
2. Теория и практика глубинной психокоррекции: Шестая авторская школа академика НАПН Украины Т.С. Яценко [Текст]: сост. В.П. Андрущенко, А.В. Глузман – К.: Изд-во НПУ имени М.П. Драгоманова, 2012. – 226с.
3. Ухтомский АЛ. Об инерции доминанты [Текст]: собр. соч. - Л.: Изд. ЛГУ, 1950. – С. 310.
4. Философский словарь [Текст]: под ред. И.Т.Фролова. - М.: Политиздат, 1991. -560 С.
5. Философский энциклопедический словарь [Текст]: гл. редакция: Л.Ф. Ильичева, П.Н. Федосеева, С.М. Ковалев, В.Г. Панов – М.: Сов. Энциклопедия, 1983. – 840с.
6. Энциклопедия глубинной психологии. Т.IV. Индивидуальная психология. Аналитическая психология [Текст]: пер. с нем./ Общ. Ред. А.М. Боковикова. – М., «Когито-Центр», МГМ, 2004. – 588с.
7. Юнг К.Г. Психологические типы. [Текст] - М.: "Университетская книга", АСТ, 1996. -714 С.
8. К.Г. Юнг Символическая жизнь [Текст]: пер. с англ. – М.: «Когито-Центр», 2003.,С. 256.
9. К.Г. Юнг Структура и динамика психического [Текст]: пер. с англ. – М.: «Когито-Центр», 2008. – 480с.
10. К.Г. Юнг Душа и миф: шесть архетипов. [Текст]: пер. с англ. – К.: государственная библиотека Украины для юношества, 1996. – 384с.
11. Яценко Т.С. Психологические основы активной подготовки будущего педагога к общению с учащимися [Текст] : дис. докт. психол. наук.- Киев, 1989. – 359 с.
12. Яценко Т.С. Основи глибинної психокорекції: феноменологія, теорія і практика [Текст] / Т.С. Яценко. – К.: Вища шк., 2006. – 382с.
13. Яценко Т.С. Теорія і практика групової психокорекції: Активне соціально-психологічне навчання [Текст] : навч. посібник/ Т.С. Яценко. – К. Вища шк., 2004. – 679с.
14. Яценко Т.С. Проблема глубинного познания психики субъекта в визуализированной самопрезентации [Текст] / Ежемесячный научно-практический журнал Общероссийской профессиональной Психотерапевтической Лиги, Психотерапия № 10 (118) 2012г. С.22-30.
15. Яценко Т. С. Социально-психологическое обучение в подготовке будущих учителей [Текст] / Т.С. Яценко-К.: Вища школа, 1987. – 120 с.

Резюме В статье рассматривается архетип, как фактор, влияющий на процесс психического отражения объективной реальности. Исследовательская позиция глубинной психологии ориентирована на понимание психического в его целостности (сознательное-бессознательное). В статье представлены факторы объективирования внутренних смысловых структур во вне катализируемых архетипом.

Ключевые слова: архетип, психическое отражение, бессознательное, защитная система, активность.

Резюме У статті розглядається архетип, як чинник, що впливає на процес суб'єктивного відображення об'єктивної реальності. З позиції феноменологічного та психодинамічного підходів на розуміння психічного в його цілісності (свідомо-несвідоме), представлені чинники об'єктивування внутрішніх смислових параметрів назовні, що каталізуються архетипом.

Ключові слова: архетип, психічне відображення, несвідоме, захисна система, активність.

© 2013

М. О. Різник (м. Черкаси)

ПСИХОАНАЛІТИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ АВТОРСЬКИХ МАЛЮНКІВ З ВРАХУВАННЯМ АРХЕТИПНОЇ СИМВОЛІКИ

Постановка проблеми. Практична психологія перебуває на етапі активного розвитку і вдосконалення методик і методів психологічної діагностики та корекції. Надання кваліфікованої професійної допомоги особистості потребує удосконалення методології глибинного пізнання.

Стійка зацікавленість психологів-практиків малюнковими методами дослідження особистості зберігається більше як півстоліття; вони широко використовуються в багатьох галузях сучасної психології. Дослідженням малюнкових технік займалися такі вчені, як Дж. Бак, О. І. Захаров, В. М. Блейхер, О. Ф. Бурлачук, А. Корнер, Т. Ліндсей, Б. Мурштейн, Ю. С. Савенко, О. Т. Соколова, Т. С. Яценко та інші.

Психомалюнки використовуються для визначення рівня інтелектуального розвитку дітей, вивчення внутрішньо-особистісних характеристик, специфіки міжособистісних взаємовідносин у родині, в терапевтичних та психокорекційних цілях. Психоаналіз малюнків у форматі методу АСПП дає можливість пізнавати детермінанти

захисної системи психіки, особливості її вияву в актуальній поведінці людини, що є передумовою ефективної психокорекції.

На сьогоднішній день одним з важливих показників компетентності фахівця у галузі практичної психології є уміння інтерпретувати малюнковий матеріал, спираючись на індивідуальне бачення суб'єкта (феноменологічний підхід).

Мета: розкрити особливості інтерпретації малюнкової продукції суб'єкта.

Виклад основного матеріалу. К. Г. Юнг увів поняття "архетип" та вважав його глибинним фактором диспозиції, який у певний момент розвитку особистості втілює психічні змісти в образи. Прагнення зрозуміти символічну мову несвідомого вперше зустрічається у психоаналізі З. Фрейда, який зазначав, що тлумачення сновидіння – це процес розуміння й відтворення його латентного змісту. Він звернув увагу на схожість символів у фантазіях людей, особливо душевнохворих. Ці символи проглядалися в міфах та казках різних культур.

Послідовник З. Фрейда К. Юнг ввів поняття «первісних» образів – архетипів, які успадковані від попередніх поколінь, не мають у собі суб'єктивних переживань і одержують індивідуальне забарвлення з процесом приєднання до особистісного досвіду. Архетипні змісти колективного несвідомого проєктуються в актуальну для суб'єкта реальність лише за допомогою символів [2]. Архетипна символіка виражає зміст колективного несвідомого, що має багато спільних характеристик для всього людства, але набуває індивідуального значення в конкретних випадках активності суб'єкта.

У вербалізації фантазій чи сновидінь завжди міститься те, що на поточний момент є значущим для людини. Саме ця значущість фіксує ту площину, в якій, за словами дослідника, повинна існувати будь-яка система інтерпретації символіки: що являє собою символ, що він означає як проєкція конкретного психологічного змісту [3].

К. Юнг відзначає: «Те, що ми називаємо символом, – це термін, ім'я чи зображення, що можуть бути відомі в повсякденному житті, але володіють специфічним додатковим значенням до свого звичайного змісту. Мається на увазі щось незрозуміле, невідоме чи приховане від нас. Таким чином, слово і зображення символічні, якщо вони мають на увазі щось більше, ніж їх очевидні і безпосередні значення. Вони мають більш широкий несвідомий аспект, що кожного разу точно не визначений чи пояснити його не можливо. Коли ми використовуємо символ, то він веде нас в області, що лежать за межами здорового глузду» [3, с. 16].

К. Юнг звернув увагу на те, що символ виражає невиразне, те, що відчувається, але не проговорюється. Внаслідок свого образного багатства символ не має чітко окреслених раціональних меж. Проте його значення для психіки важко переоцінити – він виконує інтегруючу функцію, сприяє примиренню непримиренного, здатний єднати в собі свідомі і несвідомі змісти [6].

З'ясувати індивідуально неповторний зміст психічного можна у процесі психоаналізу малюнків. Символи в малюнках різних осіб повторюються та мають спільне коріння в казках і міфах. Малюнок, як правило, містить значно більший об'єм інформації, ніж свідомо вкладає у нього автор при виконанні. Часто він має декілька змістів, які залишаються невідомими автору. Незважаючи на те, що малюнок виконується за участю свідомості, він містить також компоненти, що дозволяють відстежувати логіку несвідомого. Логіка несвідомого недоступна для прямого спостереження. Пізнання її можливе лише за умови аналізу малюнкового матеріалу, а не окремих проявів поведінки, адже в останніх свідоме та несвідоме існують у симультанному вираженні [3].

Цінність малюнка відчув К. Юнг, який запропонував своїм клієнтам намалювати свої сновидіння та фантазії. Причому він звертав увагу на те, що в даному випадку мова йшла не про мистецтво малювання, а про цілющу дію на самого пацієнта. Науковець зазначав, що, пропонуючи своїм пацієнтам малювати, він перш за все переслідував мету викликати дію. В психологічному стані дитинства пацієнт залишається пасивним, а малюючи, він переходить до активності. К. Юнг покладався на те, що в малюнку відображається досвід дитинства, який набуває активності. Аналітик вказував на велику різницю між мовленнєвим та графічним відображенням інформації, навіть якщо результат (зображення) при поверхневому розгляді здається абсолютно позбавленим сенсу. Він відзначав, що для розуміння графічної продукції необхідно інтелектуальне та емоційне збагнення образів, завдяки якому вони не тільки стають більш зрозумілими, але й морально інтегруються свідомістю [2].

Символ є ірраціональним утворенням, образом, а не поняттям, котре не допускає алогічностей. К. Г. Юнг звертав увагу на те, що відчувається, але не проговорюється. Внаслідок свого образного багатства архетипна символіка не має чітко окреслених раціональних меж. Проте його життєве значення для психіки важко переоцінити – він виконує інтегруючу функцію, сприяє примиренню непримиренного. З цього випливає, що символ здатний єднати в собі свідомі й несвідомі змісти, логіка яких перебуває в суперечності. Розуміння символічності сновидіння чи психомалюнка полягає передусім у готовності до сприймання багатозначності психологічного змісту. Будь-який символ єднає в собі різні й, навіть, діаметрально протилежні значення, що відповідають різноманітним потягам.

Згідно з позицією О. Ранка [4], символ – це важливий засіб вираження несвідомого. За допомогою символу легко замаскувати несвідоме і пристосувати його до нового змісту свідомості. Його сутність полягає як в двозначності так і в полізначності.

На аналіз малюнкової продукції звернув увагу А. Адлер за допомогою методу активного уявлення. Так, науковець констатує, що деяким людям бракує слів, щоб виразити яскравість переживань, які їм довелося відчувати під час сну чи фантазії. Вони відчувають потребу у вираженні свого внутрішнього переживання за допомогою різноманітних засобів символічної природи. Несвідоме, яке має ірраціональну природу, таким чином прагне до вираження змісту за допомогою символічної форми.

Результати теоретичного аналізу проблеми засвідчують, що у психології відсутнє однозначне трактування символу. Саме завдяки здатності психіки до проектування глибинних змістів несвідомого відкривається можливість її чіткої логіки. Складність у дослідженні феномену символізації несвідомих змістів психіки пояснювалась відсутністю методу, за допомогою якого можна було б розкрити механізми представлення логікою несвідомого за допомогою символів.

Ортодоксальний психоаналіз не використовував графічну продукцію своїх пацієнтів, ставка робилася на уникнення, „пом'якшення” цензорної функції „Над-Я” в процесі продукування вільних асоціацій, що давало можливість вільного вияву несвідомого. Проте вербальний шар психіки все ж таки більше контролюється свідомістю, ніж той, в якому присутня рухова активність (м'язові рухи). Спочатку на цей факт вказав І. М. Сеченов, відзначивши, що руховий акт направлений на цілісне вираження психіки. Поза сумнівом, що даний аспект набув виключного значення в процесі вираження психологічного змісту завдяки малюванню, тобто присутність моторики в цьому процесі дає нам додаткову можливість нівелювати контролюючу функцію свідомості та тим самим санкціонувати вияв несвідомого.

Пізнання цілісного змісту психічного, у якому поєднуються свідомий та несвідомий змісти стало можливо завдяки розробленому академіком НАПН України, професором Т. С. Яценко методу АСПП, провідною методикою якого є психаналіз комплексу тематичних психомалюнків. Унікальною особливістю комплексу психомалюнків є можливість виявлення логіки несвідомого через символ, що виражає свідомий і несвідомий зміст. Завдяки цьому забезпечується цілісний підхід до розуміння психіки у свідомих та несвідомих проявах.

У малюнку пропонується визначена тематика, її можна змінювати, перефразувати, доповнювати новими темами, що найчастіше і відбувається. Тим більше, їх виконання має спонтанний характер, що визначає особливості і зміст зображення. Інструкція до виконання малюнків покликана знизити контроль свідомості автора. Це дає можливість вивчити взаємозв'язки, що існують між свідомими і несвідомими сферами психіки [4].

У психомалюнку інформація представляється в символічній формі, причому зміст, що прагне до різноманітної форми вираження має ірраціональну природу. Реальне значення символів недоступне свідомості і об'єктивується через сновидіння чи малюнок, які піддаються інтерпретації. Символи, з одного боку, прагнуть бути зрозумілими, а з іншого – слугують для маскування неусвідомлюваного змісту, який потрібно дешифрувати. Однією з важливих рис символів є полізначність, тобто символ виражає кілька змістів, нерідко діаметрально протилежних, які не виключають один одного.

Механізми символізації – згущення, натяк, зміщення, гіперболізація, мінімізація, генералізація, локалізація, маскування кількістю, від супротивного (обернена протилежність) тощо – сприяють утаємниченню (шифруванню) тенденцій, що диктуються «Ід» та суперечать потребам «Супер-Его». Водночас механізми символізації задіяні і в презентації латентних характеристик психіки. Тому можна ствердити, що механізми символізації дозволяють об'єктивувати опосередкованими шляхами зміст несвідомого Семантична багатозначність символу дає можливість поєднувати в собі протилежно спрямовані психологічні значення. З огляду на таку характеристику, наявність символічних образів в малюнку дозволяє прослідкувати свідомі і несвідомі логічні розходження змісту психіки [4].

У роботі з респондентом психоаналітик не лише використовує психологічний матеріал, який продукується ним, а й включає його в процес безпосереднього аналізу інформації. В роботі з малюнковим матеріалом питання знаходження взаємозв'язків між свідомими та несвідомими аспектами психіки прийнято вважати найбільш важливим. Феноменологічний підхід до аналізу малюнків передбачає урахування авторського розуміння зображення, а діалог з автором малюнків, який покладено в основу діагностико-корекційного процесу.

Психомалюнок дає можливість людині відтворювати в образах дійсність і проектувати зміст психіки через символи. Сильна сторона малюнку полягає в можливостях поєднати зовнішній та внутрішній світи в образах і певних символах, а це дає змогу спостерігачеві проникати у внутрішні характеристики психіки суб'єкта [5].

Зміст символу не можна розуміти буквально, за ним криється певне значення, яке часто розкривається в поєднанні з іншим малюнком. Робота з психомалюнками не обмежується реалізацією лише психодіагностичних цілей – вона завжди поєднується із психокорекційними завданнями.

Графічна продукція, завдяки її символічності, виражає багатогранний зміст, який відразу важко навіть розрізнити. Малюнок дає відчуття власної безпеки, можливість „захисту” в ситуації одержання „ризикованої” для себе інформації, допомагає дослідити значущі етапи життя суб'єкта, відрефлексувати внутрішнє самовідчуття і виразити його у символах через форму та колір. Малюнки містять образи, що розкривають характер стосунків автора з довколишнім світом.

Окремі образні елементи можуть повторюватися в різних малюнках одного автора, що дає змогу осягнути провідні тенденції несвідомого змісту психіки. Мова символів дуже багата, як і реальність, яка оточує нас. Будь-який предмет навколишнього світу, будучи значущим для людини, може стати символом вираження його внутрішнього світу. Символічний зміст у кожного суб'єкта неповторний та специфічний. Комплекс тематичних психомалюнків включає в себе продукцію, теми якої підібрано так, щоб при їх виконанні актуалізувалися емоційні аспекти досвіду, ставлення до пережитих ситуацій, суб'єктивне бачення себе та власних стосунків з іншими людьми.

Інтерпретація у форматі методу АСПП передбачає врахування:

- концептуальних засад психодинамічної теорії; структурних, енергетичних, процесуально-функційних аспектів психіки;
- цілісності психіки, системної впорядкованості її свідомої і несвідомої сфер; єдності взаємозв'язку та симультанного злиття свідомого з несвідомим;
- ітеративності, інваріантності певних характеристик поведінкових виявів;
- наявності суперечностей психіки (у сукупності вербального та невербального матеріалу);
- особливостей (гостроти) емоційних реакцій суб'єкта (з урахуванням емотивності виявів несвідомого);
- авторського розуміння символіки та поведінки (феноменологічний підхід);
- полізначності символіки;
- архетипного значення символіки;
- механізмів символізації (зміщення, згущення, натяк, гіперболізація, локалізація, маскування кількості, від супротивного та інші) [1].

Інтерпретація комплексу тематичних психомалюнків матиме позитивні зрушення за умови врахування реалізації несвідомих інфантильних потреб одночасно залишаючись невидимим, замаскованим. Маскування, яке належить до сталих функціональних характеристик несвідомого, здійснюється шляхом символізації змісту.

Для ілюстрації вияву архетипної символіки у психомалюнках наведемо фрагмент аналізу комплексу тематичних психомалюнків, здійснений доктором психологічних наук, професором, академіком НАПН України Т. С. Яценко [1], де випукло представлена специфіка об'єктивування несвідомих змістів психіки через архетипи.

Фрагмент психокорекційної роботи з протагоністом Я.

Я.: Два в'юнки переплелися (рис. 1) – це я і чоловік. Відростки з черешками символізують справи, які вже зустрічались в малюнка, а тепер залишились росточки, щоб з'явилося щось нове.

П.: Де знаходиться підтримуючий стержень?

Я.: Я намалювала дорогу, по якій вони стеляться.

П.: Їм хочеться піднятися? Показана велика залежність від траєкторії дороги, від землі, яка є батьківським архетипом. В такому випадку ви проживаєте життя батьків, хтось з рослин має бути сильнішим, він втягує іншого в свою траєкторію (рис. 1).

Рис. 1. Дорога мого життя

Рис. 2. Радісний день в сім'ї

Я.: Мені здається, що на одному етапі підтримує один, а на другому – другий.

П.: Значить, в актив входить категорія підтримки?

Я.: Так.

П.: Виходить, що вам потрібні ситуації, в яких була б потрібна підтримка.

Я.: Якщо прибрати підтримку, то буде просто радість. Якщо підтримка не потрібна, це значить, якась сторона настільки сильна, що підтримка лишня.

П.: Кого символізують квіти (рис. 1)?

Я.: Наших дітей.

П.: Оскільки коріння вказувало на батьківський архетип, то чи можна думати, що у вашого чоловіка теж є залежність від батьків?

Я.: Залежності від батьків не має, але для нього цінною є приналежність до роду. Чоловік більш самостійний по життю ніж я.

П.: Значить, він для вас служить підтримкою?

Я.: Так. Я хотіла намалювати дуб, але листки вийшли не дубові (рис. 2).

П.: Ви дуже залежні від сприятливих умов, на що вказує коріння дуба (рис. 2), підсніжник (рис. 2), переплетеність рослин (рис.1). З чим більше асоціюється ваша батьківська сім'я: з в'юнком (рис. 1) чи з дубом (рис. 2)? Може, дуб символізує вашу мрію мати міцну сім'ю?

Я.: Так. Моя батьківська сім'я не дуб, але і не в'юнок.

П.: Прагнення до сили проявляється в тому, щоб запобігти залежності від батьківської сім'ї, хоча коренева система дуба вказує на зв'язок з батьками (рис. 2).

Узагальнюючий науковий аналіз фрагменту психокорекційної роботи з протагоністом Я. Архетипна символіка рис. 1 та рис. 2 дає змогу прослідкувати провідну тенденцію до сили, яка суперечить тенденції до слабкості. Ці дві тенденції знаходять свої витоки через підтримку, а при її відсутності одна сторона настільки сильна, що підтримка зайва.

Символіка рис. 1 та рис. 2 вказує на залежність протагоніста Я. від батьківської сім'ї та ідентифікацію з батьками, що презентується з допомогою таких символів як дорога (рис. 1), земля (рис. 1), коріння в'юнка (рис.2), коріння дуба (рис. 2) та ін.

Провідний механізм захисної системи – тенденція до сили, у протагоніста Я полягає в тому, щоб знівелювати залежність від батьківської сім'ї, а тенденція до слабкості – у зв'язку з батьками, про що засвідчують архетипні символи рис. 1 та рис. 2.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Як бачимо, проблема інтерпретації символів у малюнках є дуже складною і не однозначною, що потребує більш глибокого дослідження. Метод аналізу психомалюнків відповідає вимогам психодинамічного підходу: порційність, поступовість психологічної дії, побудова психодіагностичної гіпотези на основі багаторівневого аналізу особистісного матеріалу. Таким чином, метод аналізу тематичних психомалюнків є адекватним діагностичним інструментом вивчення глибоких характеристик психіки, оскільки несвідоме має активний характер, який виражений в прагненні бути об'єктивованим в свідомості через продукти діяльності. Психодіагностика тематичних психомалюнків дає цілісне уявлення про можливості поєднання психодіагностики та психокорекції з теорією і практикою.

Література

1. Теория и практика глубинной психокоррекции: Четвертая и Пятая Авт. Т – 33 школы академика НАПН Украины Т. С. Яценко / Сост. Андрущенко В. П. , Глузман А. В. Изд-во НПУ имени М.П.Драгоманова, 2011. – 261 с.: ил.
2. Туз Л. Г. Интерпретация как засіб корекції поведінки учасників активного соціально-психологічного навчання : дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Л. Г. Туз. – К., 2010. – 363 с.
3. Юнг К.Г. Отношение между Я и бессознательным. Собрание сочинений. Психология бессознательного/ Пер. с нем. – М., Канон, 1994. – 320 с.
4. Юнг К. Г. Человек и его символы / Под. ред. В. Зеленского. – СПб.: Б.С.К., 1996. – 454 с
5. Яценко Т.С., Кмит Я.М., Мошенская Л.В. Психодіагностична інтерпретація комплексу тематических психорисунков (глибинно-психологічний аспект). М.: СИП РІА, 2000.
6. Яценко Т.С. Особливості внутрішньої динаміки психіки // Професійна освіта: педагогіка і психологія / Польсько-український журнал за ред. Т.Левовицького, І.Вільш, І.Зязюна, Н.Ничкало. – Ченстохова – Київ., 2003. – № IV. – С.137 – 152.

Резюме. В даній статті увага акцентується на психодіагностичній інтерпретації авторських рисунків і архетипної символіки по методу цілісного аналізу комплексу тематических психорисунков, котрий розробтан академіком НАПН України Т. С. Яценко.

Ключевые слова: колективне несвідоме, психорисунки, архетипи.

Резюме. В даній статті увага акцентується на психодіагностичній інтерпретації авторських малюнків і архетипної символіки за методом цілісного аналізу комплексу тематических психомалюнків, який розроблений академіком НАПН України Т. С. Яценко.

Ключові слова: колективне несвідоме, психомалюнки, архетипи.

© 2013

Ю. О. Святенко (м. Київ)

АРХЕТИПНА СИМВОЛІКА У ПІЗНАННІ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗАХИСТІВ СИБЛІНГІВ

Постановка проблеми. Потребує більш ґрунтовного висвітлення проблема, яка мало розкрита у науковій літературі, а саме: формування системи психологічних захистів у сиблінгів під впливом батьківського виховання,

можливості пізнання деструктивних наслідків захистів за участі архетипної символіки, в глибинній інтерпретації матеріалу. Особливий інтерес в даному аспекті представляють відмінності формування та вияву психологічних захисту сиблінгів з огляду на їх виховання в одній сім'ї. Ставиться проблема каталізуючої ролі архетипної символіки у виявленні захисних тенденцій психіки шляхом аналізу авторських психомалюнків.

Метою статті є: розкриття особливостей вияву психологічних захистів засобами психомалюнку, який дозволяє константувати каталізуючу силу архетипів в спонтанній візуалізованій саморефлексії суб'єкта (сиблінга); дослідження ролі архетипної символіки у презентації глибинного змісту психіки одного з сиблінгів, з яким відбувається психокорекційна робота, та її порівняння в контексті іншого у форматі виявлення провідних тенденцій їх психіки.

Виклад основного матеріалу. Розкриття заявленої теми потребує висвітлення основних понять: архетип, сиблінг, психологічні захисти. У сучасному тлумачному психологічному словнику вказується, що поняття архетип (від грецького – прототип) – позначає суть, форму і спосіб зв'язку наслідуваних несвідомих прототипів і структур психіки, що переходять з покоління в покоління. Наголошується, що саме архетипи забезпечують основу поведінки, структурування внутрішнього світу особистості, «внутрішню єдність та взаємозв'язок культури і взаєморозуміння» [3, с.27]. Досліджуючи колективне несвідоме, К. Юнг визначав архетипи як прості й фундаментальні образи, приховані в колективному несвідомому, що виникли в період зародження людства; несвідомі образи самих інстинктів або ж і самі інстинкти. Архетипи, на його думку, є вродженими психічними структурами, які містяться в глибинах колективного несвідомого і складають основу загальнолюдської, зрозумілої для всіх людей (без спеціального навчання) символіки. Дослідник вказує, що архетипи можна зрозуміти та пізнати за умови наповнення їх індивідуальним досвідом, змістом [7]. Указується, що архетипи є нейтральними відносно екзистенційних категорій буття (добро й зло, свобода, самотність, життя й смерть та ін.), їм властиві амбівалентність та іманентність. Зміст архетипів може бути розкритий за допомогою образів, які особливо чітко виявляються в сновидіннях, міфах, казках та малюнках.

У науковій психологічній літературі словосполучення «сиблінгова взаємодія» використовується для визначення взаємин між рідними братами й сестрами. Сиблінги, в перекладі з англ. «sibling» – брат чи сестра, діти одних батьків. Група сиблінгів складається з братів і сестер однієї нукліарної сім'ї. Положення, яке суб'єкт займає в послідовності сиблінгів, називають порядком народження або статусом сиблінга. Відповідно до системної сімейної теорії, усі члени сім'ї є взаємопов'язаними частинами єдиної структури, єднальними ланками якої є сиблінги. Психологічні аспекти сиблінгової взаємодії вивчали зарубіжні та вітчизняні дослідники: А. Адлер, М. І. Алексеева, Т. І. Думітрашку, Ф. Дементьєва, В. М. Дружинін, Н. Ю. Максимова, Р. Мей, Й. Рембовський, Л. М. Сазонова, Є. Стотленд, В. Томан, Г. Т. Хоментаускас, А. Фрейд, М. Кляйн, К. Хорні, Т. С. Яценко.

Перші дослідження сиблінгових відносин проводилися в межах психоаналітичної концепції. До уваги брався розмір сім'ї, кількість і стать сиблінгів, проміжки між народженням дітей. Одним із перших дослідників, хто звернув увагу на значущість для розвитку людини порядку народження, став Ф. Гальтон. Він з'ясував, що первістки нерідко стають видатними особистостями.

Аналіз літератури вказує на взаємозв'язок таких факторів у формуванні сиблінгових відносин: характеру стосунків між батьками, загального емоційного клімату у родині та якості відносин у сиблінговій парі. Вказується, що конфліктні відносини між сиблінгами прямо залежні від атмосфери конфліктності між батьками, а також схильності батьків до неврозів та депресій. Такі характеристики батьківського виховання, як гіперконтроль, нав'язливість, негативізм викликають конфліктні та ворогуючі відносини у сиблінговій парі [3]. Зарубіжні дослідники Стокер, Данн і Пломін дійшли протилежного висновку: сімейна структура та сімейна позиція не впливають на відносини сиблінгів. Томас і Чесс виявили, що саме темперамент дитини визначає рівень стресу при народженні брата чи сестри.

З. Фрейд важливою частиною сиблінгових відносин називав суперництво. Сучасні американські психологи виділяють п'ять основних типів взаємовідносин між сиблінгами: суперництво, близькість і відвертість, прихильність, спільні фантазії, довіра та компліментарні відносини. Сучасні російські дослідники вказують, що сиблінгові стосунки розвиваються за такими напрямками: домінування, антагонізм, прихильність, співпраця, суперництво. Основні орієнтації сиблінгів – на успішність, на девіантну поведінку, на освіту, на активну життєву позицію [3].

А. Адлер [1] увів термін «розвінчування» на означення появи сиблінга у сім'ї, коли старша дитина перестає бути центром уваги. Він вважав цю подію однією з найдраматичніших для старшої дитини. Старші діти частіше орієнтовані на успіх і популярність, молодші – на отримання освіти. Старші схильні пригноблювати молодших, проте спрямовані на спільну діяльність і спільне вирішення проблем. Молодші більшою мірою прив'язані до свого сиблінгу, мають емоційну залежність від характеру відносин у сиблінговій парі. Для старшого сиблінга домінування та директивна позиція відносно молодшого пов'язана з пошуком нових вражень і екстраверсією. Чим вище прийняття батьків старшої дитини, тим краще вона ставиться до молодшої, чим більше контролю та суворості – тим гірші відносини в парі сиблінгів. У молодшого такий взаємозв'язок прослідковується